

JAAP TOORENAAR

Mijn moeder
zei altijd

*De mooiste uitspraken van onze
ouders en grootouders*

2015 THOMAS RAP

Voor mijn vader
(1919-1970)

en mijn moeder
(1921-2013)

Voorwoord

Ik werk op een reclamebureau, waar ik ideeën bedenken en teksten schrijven voor allerlei klanten, maar soms schiet me iets te binnen wat geen mens heeft besteld.

Dit bijvoorbeeld.

Het ideeetje meldt zich een jaar of tien geleden. Er bestaan zo veel familiespreuken, vaak ingeleid met ‘Mijn vader / moeder / opa / oma / tante Carla zei altijd ...’ Zouden daar geen prachtige uitspraken tussen zitten? Waarom verzamelen we die spreuken, die waarschijnlijk alleen in familiekring bekend zijn, niet een keer?

Zelf ken ik er ook een paar. Ik ben opgegroeid tussen de bijbelspreuken van mijn Zeeuwse moeder, maar wereldse wijsheden heeft ze ook paraat. Als kleine jongen weet ik al wat opoe Waarde altijd zei. “Een uur is geen kakstoel”, wat betekent dat je op moet schieten. Wat zegt u? Nee, Waarde is het dorpje waar opoe woonde, niet haar familienaam.

Lange tijd doe ik niets met het ideeetje, ik twijfel er hooguit aan. Zijn veel van die familiespreuken niet

muf? En suf? En duf? Bovendien: hoe moet ik u en alle andere landgenoten oproepen om massaal uw ‘ouderwijsheden’ in te sturen?

Ergens in 2013 schrijf ik een artikel voor *Onze Taal*, het maandblad voor taalliefhebbers. Over slagzinnen gaat het. Waarom onthouden we die éne reclameslogan en vergeten we die negen andere? Nadat het stuk is gepubliceerd, heb ik nog een vraag aan de redactie. Mag ik misschien een oproep in jullie blad plaatsen, onder een kop als ‘Wat zeiden uw ouders altijd?’ Dat mag.

Als de eerste inzendingen binnenstromen, vallen de enthousiaste reacties me op.

“Leuk idee.”

“O, wat zal mijn moeder het prachtig vinden als ze straks haar lijfspreuk in een boekje ziet. Schieten jullie een beetje op? Ze is 96 en kortademig.”

“Mijn broer en ik hadden een prachtige avond waarop we een fles jenever soldaat maakten, toen we alle uitspraken van onze stiefvader boven water haalden.”

In april 2014 kan ik een selectie van de eerste oogst in *Onze Taal* publiceren. Er zitten onvervalste prachtzinnen tussen, vind ik.

LEVE DE MEDIA

In de dagen erna stortten zich allerlei media op mijn speurtocht, en uw onwennige onderzoeker staat plot-

seling bekende radiomakers als Frits Spits, Giel Beelen, Edwin Evers, Gijs Staverman en Dolf Jansen te woord. Hun vragen dringen amper tot me door. Ik ben een man met een missie geworden en moet mijn boodschap verspreiden.

Ja, er bestaan al officiële lijsten met spreekwoorden en gezegden. En ja, er zijn citatenboeken vol adviezen van Goethe, Shakespeare en Voltaire. Maar waarom zijn de levenswijsheden van onze eigen ouders nog niet vergaard? Gun ze een groter publiek. Schrijf allen mee aan het officieuze geschiedenisboekje van onze opvoeding.

De media krijgen vaak van alles de schuld, ik moet ze voor alles bedanken. Het *AD* wijdt een groot artikel aan mijn onderzoek en roept zijn lezers op spreuken aan te leveren. Diezelfde avond krijg ik spreektijd in het tv-programma *EditieNL*. In de dagen daarna berichten *nrc.next* en *Het Parool* over mijn nationale inzamelingsactie van ons familiejargon, later gevolgd door *Libelle*, opnieuw *Onze Taal*, *Trouw* en *HP/De Tijd*. Intussen heeft een collega van me de Facebook-pagina *Mijn moeder zei altijd* opgestart.

Het resultaat is overweldigend. Vele duizenden uitspraken komen binnen op ouders@onzetaal.nl, en enkele honderden op de eigen Facebook-pagina. Soms tref ik in de mailtjes één of twee citaten aan, soms zijn ze voorzien van toelichtingen of anekdotes, en heel soms krijg ik bijlagen met tientallen uitdrukkingen van een overleden en geliefd familielid.

Ik neem niet alle uitspraken op in deze bloemlezing, al zal ik daarmee een enkeling teleurstellen, maar ik beperk me tot díé spreuken die ook buiten de familiekring en ook vandaag hun zeggingskracht behouden. Omdat ze zo ontroerend, filosofisch, liefdevol, kolderiek, platvloers, tijdloos, actueel, geestig, bijna geestig, ongemakkelijk, ronduit incorrect, maar in elk geval veelzeggend zijn. Omdat ze licht werpen op vervlogen tijden, en op opvattingen waarmee onze én vorige generaties groot zijn geworden.

SPREUKEN BLIJVEN WELKOM

Hoeveel van de spreuken in deze bundel zijn slechts binnen één of twee families bekend? Een groot deel, denk ik, al heb ik ook iets bekendere uitdrukkingen geselecteerd, soms in onbruik geraakte zegswijzen van weleer. Fameuze tegeltjeswijsheden heb ik niet opgenomen en bijbelcitaten en ingeburgerde gezegdes evenmin. Onbekend maakt bemind, dat was een van mijn motto's bij het selecteren. Wel heb ik voor de zinnen die ik het vaakst langs zag komen een speciale plaats ingeruimd, u vindt ze onder 'Klassieke spreuken'.

De namen van de inzenders heb ik niet bij de uitspraken maar achter in dit boekje vermeld, en wel om minimaal twee redenen. Soms is een spreuk door tientallen mensen ingezonden. Het doornemen van al

die namen zou het lezen niet veraangemen. Daarnaast noemen sommigen een minder positieve eigenschap van een familielid; zij zullen bronvermelding wellicht niet waarderen.

Er bestaan weinig boeken met zo veel schrijvers als deze bundel. Ik wil alle inzenders heel hartelijk bedanken. Zonder hen had u nu niets of iets heel anders in handen gehad. Verder dank ik Saskia Aukema van het maandblad *Onze Taal*, waar dit avontuur begon. Zij moedigde me aan tijdens mijn zoektocht en was een grote steun bij de redactie van dit boek.

Voor de media-aandacht dank ik, naast de eerdergenoemde radiomakers, Christiaan Ruesink, Gijsbert van Es, Roelf Jan Duin, Marloes Keizer, Ton den Boon, Cecilia Tabak en Marcia Tap. Ik dank mijn voormalige collega Roland Sillem voor zijn bijzondere illustraties en mijn collega's Stefan Rijsmus en Leon Bouwman voor het omslag. Hulp kreeg ik ook van Frank van Venrooij, Huub Diederer, Audrey van Reijswoud, Piet de Baar, Engel Reinhoudt, mijn oudste zoon Bart en mijn vrouw Marieke. Dank!

Is het idee voor dit boekje origineel? Nee, weet ik sinds kort. Dirk-Jan Westerwoudt heeft, zo mailde hij, zijn collega-redacteur Ruud Groen bij het *Eindhovens Dagblad* eens op hetzelfde idee gebracht: vraag je lezers wat hun moeder altijd zei. De rubriek leidde in 1980 tot een klein boekje dat *Ons moeder zei altijd* heet. Deze bundel heeft dus een regionale, niet meer verkrijgbare voorganger.

Uit betrouwbaar onderzoek blijkt altijd dat er geen betrouwbaar onderzoek bestaat, en het mijne is op z'n minst onvolledig. Schieten u tijdens het lezen spreuken van ouders of bekenden te binnen die hier niet hadden mogen ontbreken? Mail ze naar ouders@onzetaal.nl. Wellicht vinden ze een plek in een herziene druk of in een opvolger van deze bloemlezing. Dank!!

Jaap Toorenaar
Februari 2015

Klassieke spreuken

Welke spreuken zijn het vaakst ingestuurd? Met welke wijsheden zijn velen van ons opgegroeid? Hier volgt de niet erkende hitparade van onze opvoedkundige huisregels.

“Alles waar *te* voor staat is slecht, behalve tevreden.” Soms aangevuld met: “tehuis”, “te bed”, “tegoedbon”, “tezamen”, “tequila” of “Tenerife”.

“Poep je niet, dan rust je toch.” Vaak gezegd als een kind op een potje of het toilet zat en meldde dat hij eigenlijk niet hoefde. Door een drukbezette moeder die dacht: blijf nog maar even zitten; dan kan ik mijn aandacht aan andere zaken besteden.

Vaak genoemd is ook: “Poep je niet, dan rust je toch. En komt de baas, dan poep je nog.” Oftewel: je kunt altijd even uitrusten op het toilet en geen baas kan daar bezwaar tegen maken. Een andere variant is: “Slaap je niet, dan rust je toch.” Een belangrijke boodschap voor kinderen die tussen de lakens aan-

gaven nog helemaal niet te kunnen slapen. Blijf maar liggen!

“Het zal wel overgaan voordat je een jongetje bent.”
Werd gezegd tegen meisjes die klaagden over een pijntje. Jongens kregen hetzelfde te horen, maar dan met “voordat je een meisje bent”.

Variante: “O, het gaat wel weer over met sla eten.”

“We stoken niet voor de vogels.” Oftewel: doe de deur dicht.

Ook genoemd: “We stoken niet voor de Arabieren / de KLM / de Watergraafsmeer / Zijpe”, “Ben je in de kerk geboren?”, “Doe die plank in dat gat, dat past namelijk” en “De zomer komt niet binnen.”

“Heb je geen zin? Dan máák je maar zin.”

Een variant: “Dan doe je het toch zonder zin, want zonder zin kan het ook.”

“Wie zijn hoofd niet gebruikt, moet zijn benen gebruiken.” Dat hebben hele volksstammen gehoord als ze terug moesten naar de winkel omdat ze een boodschap waren vergeten.

“Het hoeft niet op, al is het lekker.” Oftewel: beheers je. Te veel genieten is niet goed.

“As is verbrande turf.” Oftewel: het heeft geen zin om je af te vragen wat er gebeurd zou zijn als ... As is daarbij een verbastering van *als*.

“Zonde? Weet je wat zonde is? Droog brood eten en boter op je gat smeren.”

“Je kunt wel dansen, al is het niet met de bruid.” Wees tevreden met wat voorhanden is.

“‘Kan niet’ ligt op het kerkhof en ‘wil niet’ ligt ernaast.” Oftewel: zank niet over wat je niet kunt of wilt. Varianten: “‘Je wil’ staat achter de deur” en “‘Je wil’ staat achter de deur bij de bezemsteel.”

“Vreter worden niet geboren, maar gemaakt.” Ouders moeten hun kinderen aanleren om zich te beheersen tijdens het eten.

“Wie goed eet, kan lorren schijten.” *Goed* heeft hier de betekenis van ‘kleding’.

Ook genoemd met als slot: “kan lapjes kakken” en “kan bullen kakken”.

“Als het niet kan zoals het moet, moet het maar zoals het kan.”

“’s Avonds een vent, ’s ochtends een vent.” Te laat en halfdronken naar bed gegaan? Niet zeuren, de volgende morgen op normale tijd eruit.

“Lieverkoekjes worden niet gebakken.” Dat was een veelgehoorde reactie als kinderen aangaven liever iets anders te hebben of te doen. Wat zij wilden, ging dus niet gebeuren.

“Een mens lijdt vaak het meest door het lijden dat hij vreest.”

Soms aangevuld met: “Maar dat nooit op komt dagen, zo heeft hij meer te dragen dan God te dragen geeft.”

“Een zucht geeft lucht aan een hart vol smart, kwam hij wat nader en zij wat dichtter, werd de zucht misschien wat lichter.”

Houd moed!

Als ik opzag tegen een spreekbeurt, een sollicitatiebrief of iets anders wat een beetje lef vereiste, had mijn vader altijd bemoedigende woorden klaar: “Als je je niks verbeeldt, ben je niks.”

Ook genoemd: “Als je je niks verbeeldt en je bent niks, ben je twee keer niks.”

Als er iemand uit ons gezin tegenslag had, zei mijn moeder altijd: “Houd moed, Landru.” Een omstander zou dit geroepen hebben toen Landru het schavot beklom, een Franse seriemoordenaar die veroordeeld werd tot de guillotine.

Mijn oma sprak vaak bemoedigend: “Je moet niet bang zijn om bang te wezen.”

Mijn vader, een optimistische basketbakker, zei altijd in moeilijke situaties: “In geval van nood, schil je aardappelen met de punt van een wollen deken.” Betekenis: met een beetje goede wil is er altijd wel een oplossing voor een probleem te vinden.

Ook ingezonden: “In geval van oorlog schil je aardappelen met de klep van je pet” en “In tijden van nood schilt men aardappels met een bijl.”

Mijn ouders zeiden altijd: “Ook door kleine ruitjes kan de zon schijnen.”

Mijn moeder sprak geregeld de woorden: “Aan het eind komt alles goed. Als het nog niet goed is, is het nog niet het eind.”

Mijn opa zei altijd: “Vallen doet niet zeer, neerkomen wel.” Hij bedoelde: falen in het leven is niet erg, maar aan de consequenties kun je niet ontkomen.

Mijn oudtante Dina zei altijd: “’t Is nooit zo slecht of het is wel ergens goed voor.” Ze was kennelijk een voorloper van Johan Cruijff, die later de beroemde woorden sprak: “Elk nadeel heb zijn voordeel.”

Een van de levenslessen van mijn vader was: “Waar geen weg is, is vaak wel een omweg.”

Mijn optimistische moeder is 93 geworden. Een van haar vele uitspraken was: “Hoed verloren is wat verloren, maar moed verloren is al verloren.”

Mijn grootouders hebben jarenlang op Vlieland gewoond. Als je eens tegenslag had, zeiden ze vaak: “Bakker Westers bakt nog.” Bakker Westers is een bakker op Vlieland die al sinds mensenheugenis bestaat. Je moest je, met andere woorden, niet te veel

zorgen maken, alles zou goedkomen. Ter geruststelling: Bakker Westers bakt tot op de dag van vandaag.

Mijn moeder zei altijd: “Alles zal recht komen, behalve kromme benen.”

Mijn moeder had deze wijze raad voor ons: “Als je denkt dat alles tegenzit, denk dan opnieuw.”

Wanneer ik me zorgen maakte, zei mijn moeder geruststellend: “Het loopt wel los. En als het niet losloopt, loopt het ook wel.”

Mijn moeder had een uitdrukking die ze vermoedelijk van haar moeder (1865-1936) kende. Als iemand huilde om een pijntje of ongemak, zei ze altijd: “Dat is weduwnaarspijn, die voel je maar even.” Ze wist dat de meeste weduwnaars alweer snel op zoek gaan naar een andere vrouw.

Mijn oma zei altijd als we somber waren: “Tob niet, het komt toch anders.” De spreuk staat nu op haar grafsteen.

"Als je daarmee onder de trein komt, dan ben je dood."

Niet zeuren

Mijn moeder zei altijd als ik over een klein wondje liep te zeuren: “Als je daarmee onder de trein komt, dan ben je dood.”

Als we een pijntje voelden, was de reactie van mijn moeder steevast: “Het is vanzelf gekomen, het zal ook wel vanzelf overgaan.”

Mijn vaders antwoord als je je als kind beklaagde over tegenslag: “De eerste honderd jaar, die zijn het lastigst.”

Als mij vroeger iets ‘verschrikkelijks’ overkwam, zei mijn vader altijd: “Wat een drama, wat een drama, zeven spoken in één pyjama.”

Over mensen die luidkeels klaagden over hun vele kwaaltjes mopperde mijn moeder: “Altijd ziek en nooit eens dood.”

Als ik vroeger zeurde om iets wat ik graag wilde hebben, zei mijn moeder of oma steevast: “De geit wil ook een langere staart en heeft toch maar een stompje.”

Mijn vader was een drukbezette slager. Als mijn moeder weer eens wat mankeerde, riep hij: “Vrouw, houd jij nou maar wat je hebt, anders krijg je toch weer wat anders.”

Wanneer ik klaagde over een pijntje, zei mijn moeder altijd: “Ga maar wat doen, dan voel je het voor de helft minder.”

Wanneer ik te lang ergens om zeurde, zei mijn moeder altijd: “Weet je wat ik wou? Ik wou dat jij van was was en ik van terpentijn; dan samen in een potje, wat zou dat heerlijk zijn.” Oftewel: ik wou dat ik je kon oplossen, zodat je eindelijk je mond eens zou houden.

Als we over vermoeidheid klaagden, zei mijn moeder altijd: “Ben je moe? Moet je zien dat je pa wordt.”

Ook genoemd met de toevoeging “dan ben je moe en pa tegelijk”. En een andere variant: “Mijn moeder zei altijd: ‘De overtreffende trap van *moe* is *moeder*.’ Al zullen sommigen zeggen dat het de ‘vergrotenende trap’ moet zijn.”

Mijn moeder zei altijd: “Bewaar je tranen maar voor later, dan kun je ze nog heel hard nodig hebben.”

Als wij zeurden of klierden, zei mijn Bredase vader – destijds beroepsmilitair – altijd schertsend: “Als je nu niet ophoudt, dan geef ik je zó’n geweldig pak slaag dat de twaalf apostelen het Wilhelmus op de punten van je schoenen staan te zingen en dat je net zo veel

bulten op je rug hebt als er klinknagels in de Moerdijkbrug zitten.” Dat sprak hij in een razend tempo uit. Als kind snapte je er niets van maar je was ongelofelijk onder de indruk.

Op klachten over onbenullige pijntjes reageerden mijn ouders telkens met: “’t Is vreselijk, ’t is vreselijk, ’t is waarlijk ongeneselijk.”

“Ik kan het niet.” Als we dat vroeger zeiden, zei mijn moeder: “Dan zet je de kan maar neer en gebruik je je handen.”

Als mijn moeder tegenwerpingen hoorde als “Ja maar, daar hebben we geen tijd voor”, zei ze altijd: “Maare woont aan de Schans.” Maare was iemand die verderop woonde. Ze bedoelde: jullie moeten niet zeuren.

Als je je hoofd stootte, zei mijn moeder altijd: “Kopje stoot, luisje dood.”

Wij moesten als kinderen niet zeuren als we eens een karweitje moesten opknappen, vond mijn moeder. Ze zei dan altijd: “Zolang je loopt, beschimmelt je gat niet.”

Klaagde iemand wel erg veel over een klein lichamelijk ongemak? Dan zei mijn vader steevast: “Mijn oudste broer had dat ook, nu ben ik de oudste.”

Mijn moeder zei altijd: “Tel wat je hebt, niet wat je mist.”

Wanneer iemand zeurde, werd bij ons in de familie vaak gezegd: “Je komt niks tekort dan dankbaarheid.”

Mijn moeder zei altijd: “Voor gehad en geweest, geeft de Jood niks.” Met ‘de Jood’ werd hier een koopman bedoeld. Oftewel: je hoeft geen spijt te hebben van wat je niet hebt gedaan of de kansen die je hebt gemist.

Als wij te veel zeurden, zei mijn moeder altijd: “Je kunt op het dak gaan zitten kraaien melken.” Totdat mijn zusje een keer spoorloos verdwenen was en op het dak van het huis werd gevonden.

Mijn vader zei altijd: “Kun je er niet tegen, dan ga je er maar langs.”

Als ik iets moest doen waar ik geen zin in had, zette mijn Engelse moeder haar beste John Wayne-gezicht op, en zei ze met haar zwaarste stem: “A man’s got to do what a man’s got to do.”

Als iemand in onze familie zich druk maakte, sprak mijn Amsterdamse vader relativerend: “Wind je niet op, je moet weer aflopen ook.”

Als haar zoon zich beklaagde omdat hij wel twee straten moest lopen om wat zakjes kolen te halen, zei mijn tante uit Den Haag steevast: “De Laan van Meerdervoort vijf keer op en neer, da’s pas ver lopen.” De Haagse Laan van Meerdervoort is met een lengte van bijna zes kilometer Nederlands langste laan.